

De chr. tora

Wat ging er mis met de Tora in de eerste eeuwen? De originele naam van de 'boeken' (Tora) werd verworpen door het christendom als een wettisch juk met een Joodse naam en een Joodse inhoud. Daarmee verloor de Tora zijn Goddelijke autoriteit. Alles wat er overbleef, werd op 1 papiertje samengevat, de christelijke waarheid, de geloofsbelijdenis van Nicea, de nieuwe christelijke tora (onderwijzing). Daarmee werd de inhoud van de Tora verworpen. Grote delen golden als 'niet meer voor ons'. De maatstaf die JAH Zelf gegeven had voor Zijn Tora (**voeg niets toe aan wat ik u voorschrijf en doe er niets van af.** Deut. 4:2), werd met voeten getreden en verguisd als iets wat, tegelijk met het volk Israël, overbodig geworden was. Een inhoudsloze naam zonder maatstaf (bijbel) paste hen uitstekend. Daarmee werd benadrukt dat alles wat niet onderwezen werd in de belijdenis van Nicea, helemaal geen autoriteit had! De Tora werd 'de bijbel', gewoon maar een boek, zoals zoveel andere boeken. Hoe kon het zover komen???

Marcion

Marcion (rond het jaar 140) werd bekend vanwege zijn 'canon' (van het Hebreeuwse *gena*, 'maatstaf' Ges.). Hij was de eerste in de kerkgeschiedenis die bedacht dat er een lijst moest komen van betrouwbare, geïnspireerde 'boeken'. Hij had er maar elf: tien brieven van Paulus en een Evangelie van Lukas waar alle verwijzingen naar de Tenach (het oude testament) waren verwijderd. Hij was dus ook de eerste in een christelijke setting die vond dat 95 procent van de Tora van JHWH, in de vuilnisbak thuishoorde! Zijn 'maatstaf' was dus een klein deel van de christelijke 'boeken'.

Deze gedachte werd alleen door zijn eigen volgelingen overgenomen. Alle andere christelijke en joodse gelovigen vonden dat de Tenach (Tora en profeten) de maatstaf moest blijven, zoals Jesjoea en Zijn volgelingen dit hadden gehanteerd en onderwezen.

Het edict van Milaan

Marcion's ideeën werden door de kerk van Rome niet geaccepteerd, ondanks zijn genereuze gift van 200.000 sestertiën, een gigantische bedrag in die tijd. 'Gelukkig maar' zeg je?

Helaas moet ik je teleurstellen. Marcion's haat voor de Tora werd door de kerk gedeeld! Het punt was alleen dat Marcion's methode zo rechttoe rechtaan was. Dit werd vanzelfsprekend niet geaccepteerd door de bestaande gemeentes, doordat de brieven van de apostelen hier duidelijk tegen waren. Daarom ging de kerk subtieler te werk.

Als de Roomse kerk zijn haat voor de Tora wilde manifesteren, hadden zij een aantal dingen nodig:

1. Een zondebok. In de anderhalve eeuw die volgden op Marcion, werd er systematisch door steeds meer Christelijke bisschoppen Jodenhaat gezaaid. Daarmee kon de kerk hun zondebok (de Joden) aanwijzen. Een groot deel van de christenen in die tijd waren gemakkelijk over te halen om de Joden te haten, omdat zij zogezegd Jezus (de Griekse schuilnaam van Jesjoea) vermoord hadden.

Naast de zondebok had de kerk nog iets nodig:

2. Een vervanging van de Tora. Er moest een specifieke christelijke identiteit komen, waaraan de christenen zich konden vasthouden, zodat ze de Tora niet nodig hadden! Een vervangende tora dus.

De ruggegraat van JHWH's Tora was de Sjabbat, met daarin de hele feestenkalender van JHWH ingesloten. Zo had JAH het geopenbaard aan Israël, Zijn volk. De ruggegraat van Zijn Tora is feest! En zo leeft Israël van feest naar feest, van glorie naar glorie!!

De viering van de dag van de zon en daarbij de 'eucharistie' (de Roomse versie van het avondmaal) werden de christelijke rituele handelingen waarmee zij zich profileerden ten opzichte van de gehate 'godsmoordaars' die zich hielden aan de feesten van de Tora. Deze rituelen met daaraan vastgekoppeld de hele heidense feestenkalender, werden dan ook de ruggegraat van de 'zo nodige' heidens/Christelijke Tora.

Het derde probleem was:

3. Het gebrek aan autoriteit. Er was geen duidelijke, politiek correcte lijn vast te stellen waaraan 'een christen' gebonden was om zich te houden. Daar bracht het edict van Milaan verandering in.

Met het edict van Milaan gaf keizer Constantijn in 313 vrijheid voor de christenen om hun geloof te beleven en uit te dragen. Dit was er al voor de Joden, maar nu ook voor de christenen. Dit baande de weg voor de christelijke leiders om hun jodenhaat te prediken. Die jodenhaat rechtvaardigde het idee van een christelijke identiteit die los van de joden en 'hun' Tora functioneren moest. Theologische discussies (zoals die van Arius over 'Christus' natuur' in 319) konden nu voor het eerst in de geschiedenis aan de oppervlakte komen en lieten het leerstellige en Grieks/heidense karakter van het christendom zien. Zo baande Constantijn de weg naar christelijke autoriteit. Zijn keizerlijke macht was nodig om van het christendom een vuist te maken om Israël (dat zich wel liet onderwijzen

door de Tora) te verpletteren.

Zie hoe [deze moderne zondagsprediker \(pater Angelo Di Berardino\)](#) de stemming van de vierde eeuw goed gedocumenteerd weet te omschrijven. ZIE ONDER DIT ARTIKEL

De Tora zo goed als afgeschafft

Nu deze drie zaken in de gedachten van de kerk geïnstalleerd waren, kon het verder aanvaard en officieel gemaakt worden.

In 321 werd de zondag als de officiële rustdag door Constantijn opgelegd aan het volk. Terwijl hij zelf Apollo de zonnegod bleef aanbidden, grijpt het christendom deze actie aan om van de zondag de officiële christelijke rustdag te maken. Dat vond Constantijn (die door Eusebius gedoopt was) best. Zolang de zon maar aanbeden werd! Of die nu Christus of Apollo heette, deed hem er niet toe.

In 325 is het zover. Alle belangrijke christelijke leiders (zo'n 1800) werden door Constantijn aangeschreven om samen hun christelijke tora (onderwijzing) vast te stellen. De zondag, kerst en pasen moesten officieel gemaakt worden en de Tora van JHWH moest worden afgeschafft. Men wilde niet zo rigoureuus als Marcion overkomen, dus werden alle zogenaamde 'joodse elementen' de dupe.

Ruim 200 bisschoppen met hun priesters, leerlingen en dergelijke, namen de schaar in handen en gingen het Woord van JHWH te lijf. Alle teksten die door de joden gebruikt en nageleefd werden, moesten wijken. Dit is wat zij zeiden:

Ik verwerp alle gebruiken, wetmatigheden, ongezuurde broden en offerandes van lammeren van de Hebreëen en alle andere Feesten van de Hebreëen, offeranden, gebeden, idealen, reinigingen en verzoeningen en vastentijden en nieuwe manen en Sjabatten en bijgeloof en hymnen en gezangen, en in achtnemingen en synagoges, absoluut al wat Joods is, elke wet, rite en gewoonte en hun ijdel geloof en als ik later zal wensen dit te ontkennen laat dan het beven van Cain en de melaatsheid van Gehazi mij aankleven. En moge ik een anthem (verafschuwd iemand) zijn in de wereld die komt... en moge mijn ziel neergezet worden bij satan en de duivels.....

(stefano Assemani, Acta Sanctorum Martyrum Orientalium at Accidentalium, Vol.1 Rome 1748 page 105)

De gedachte om zich zo anti-Tora te gedragen en op te stellen, leefde al in de eerste eeuw toen Ignatius en anderen als eersten de zondag vierden in plaats van de Sjabbat. Daarvan zegt Jochanan (Johannes), die dit al meemaakte (1 Joh. 2:18 en 19):

“Kinderen, het is het laatste uur; en zoals u gehoord hebt dat de antichrist eraan komt, zijn er ook nu al veel antichristen gekomen, waaruit wij weten dat het het laatste uur is. Zij zijn uit ons midden weggegaan, maar zij waren niet uit ons; want als zij uit ons geweest waren, dan zouden zij bij ons gebleven zijn.”

Iedereen die het geloof in Jesjoea verloochende, liet dat blijken door JAH's geboden af te schaffen! Want dat is precies wat Jochanan bedoelde toen hij onderwees dat Jesjoea de levende Tora was! Als je de geboden afschaft, schaf je ook Jesjoea de Messias af en doe je de werken van de antichrist. Volgens Jochanan bestaat de misleiding uit wetteloosheid, waardoor je tot zonde (overtreden van JAH's Tora) komt en waaruit de geest van de antichrist blijkt. 1 Joh. 3:4-10:

“Ieder die de zonde doet, doet de wetteloosheid; want de zonde is de wetteloosheid. En u weet dat Hij geopenbaard is om onze zonden weg te nemen; en zonde is er in Hem niet. Ieder die in Hem blijft, zondigt niet; ieder die zondigt, heeft Hem niet gezien en heeft Hem niet gekend. Niet ten volle, daarom kennen christenen die vasthouden aan de wetteloosheid Hem niet ten volle. Ik kan het ook niet helpen dat de Tora zo zwart wit is. **Lieve kinderen, laat niemand u misleiden. Wie de rechtvaardigheid = Tora van JHWH doet, is rechtvaardig, zoals Hij rechtvaardig is. Wie de zonde doet, is uit de duivel; want de duivel zondigt vanaf het begin. Hiertoe is de Zoon van God geopenbaard, dat Hij de werken van de duivel verbreken zou. Ieder die uit God geboren is, doet de zonde niet, want Zijn zaad blijft in hem; en hij kan niet zondigen, omdat hij uit God geboren is. Hieraan zijn de kinderen van God en de kinderen van de duivel te herkennen. Ieder die de rechtvaardigheid niet doet, is niet uit God, evenmin als hij die zijn broeder niet liefheeft.”**

Ondanks deze overduidelijke waarschuwing van de laatste apostel, lieten ruim 200 bisschoppen zich niet weerhouden om zich voor het karretje van de duivel te laten spannen en de Tora van JAH af te schaffen.

Nu was het officieel. De heidens/christelijke identiteit was geboren op het dubieuze fundament van Jodenhaat en het afschaffen van de Tora. De 'vele antichristen' van Jochanan waren samengevoegd en hadden zich voor het eerst openbaar uitgesproken. (Zie afbeelding hierboven!)

Al deze antichristen, trots hun afgodische vissenkoppen dragend, hebben zich onder het uitspreken van vloeken onder ede verbonden aan het haten van de Tora. Nu was de Tora van JAH niet langer de maatstaf en kon de christelijke tora (onderwijzing) geboren worden. De bedoeling was om iedereen die het niet met hen eens was, te

veroordelen, te verketteren en uiteindelijk te verbranden op de brandstapel. Zo werd voor het eerst in de geschiedenis een 'geloofsbelijdenis' opgesteld. De tora van het christendom was nog dunner dan de tora van Marcion. (De afbeelding hiernaast toont de belijdenis.)

Deze belijdenis (de christelijke tora) ging de geschiedenis in als het grootste schisma aller tijden. Toen in 381 in Constantinopel de belijdenis werd aangevuld met [de drie-eenheidsleer](#), was het lijstje met kerkelijke strijdpunten compleet. Alle kerkscheuringen zijn terug te voeren op deze christelijke tora.

Weg van het christendom en hun tora!

Dit is de reden waarom ik mij geen christen noem! Die naam is voor mij een smet geworden omdat de leiders en vormgevers van het christendom tot de dag van vandaag Jesjoea, de levende Tora van JHWH, verloochenen! Of het nu [evangelisch](#), [protestant](#), [katholiek](#), [messiaans](#) of [adventistisch](#) is, zeker wat de hoofdstroom betreft, komt het allemaal op hetzelfde neer: ze haten de Tora van JHWH en minachten Zijn maatstaf! Ze hebben allemaal hun eigen versie van de christelijke tora (hun geloofsbelijdenis) die ze verdedigen. En ze zetten bijna allemaal even huichelachtig bovenaan dat de 'bijbel' zagezegd het onfeilbare Woord van JAH is! Daarmee is het christendom op het zelfde niveau gekomen als het sanhedrin van de eerste eeuw dat Jesjoea overleverde aan de Romeinen om gekruisigd te worden. HOE BITTER!!! Het christendom draagt de geest van de antichrist als kanker met vele uitzaaiingen in het lichaam met zich mee!!! Openbaring 18:4-8:

“Ga uit haar weg, Mijn volk, opdat u geen deel hebt aan haar zonden, en opdat u niet van haar plagen zult ontvangen. Want haar zonden hebben zich opgestapeld tot aan de hemel, en God herinnerde Zich haar ongerechtigheden.” Moet dit dan ook ons gebed worden?: **“Vergeld haar zoals zij ook u vergolden heeft, en vergeld haar dubbel naar haar werken. Schenk in de drinkbeker waarin zij voor anderen ingeschonken heeft, voor haar het dubbele in. Overeenkomstig de maat waarin zij zichzelf heeft verheerlijkt en losbandig heeft geleefd, geef haar naar die maat pijniging en rouw. Want in haar hart zegt zij: ‘Ik zit als een koningin en ben geen weduwe en ik zal zeker geen rouw zien.’”** Profetisch geldt: **“Daarom zullen op één dag haar plagen komen: dood, rouw en honger, en met vuur zal zij verbrand worden, want sterk is JHWH Elohiem, Die haar oordeelt.”**

Liturgische vieringen en IMPERIAL WETGEVING IN DE VIERDE EEUW

Door Angelo Di Bernardino

De 49 christenen gearresteerd op een zondag in 304 tijdens de viering van de Eucharistie in de stad Abitina, in de buurt van Carthago, werden belast met die in strijd met een keizerlijk decreet. In reactie verklaarden ze aan de proconsul Anulinus dat zij niet konden leven zonder de Eucharistie: "Voor de maaltijd van de Heer kan niet verlaten worden, naar het bevel van de wet", "want we kunnen niet zonder de maaltijd van de Heer, volgens aan het bevel van de wet " [een](#) . De reden dat ze geven is dat het ondenkbaar is om te denken dat het een christen zonder de eucharistische maaltijd, en dat er geen eucharistische maaltijd zonder de christelijke. [2](#) De eerste dag na de sabbat, een aanduiding op basis van de Hebreeuwse week, werd door de christenen *kyriake Hemera (dies Dominica)*, en dateert uit de apostolische tijd. [3](#) Voor de christenen deze aanwijzing bracht de opstanding van de Heer geest. Zondag, "de koningin en de belangrijkste van dagen" (Ps. Ignatius: PG 5769) was de wekelijkse Pasen, het "feest der feesten" omwille van zijn theologische betekenis. Dit komt tot uiting in de verklaring van een anonieme schrijver: "het is wel de dag van de Heer, want het is de heer van de dag. ' [4](#) De wekelijkse eucharistieviering van de christenen op zondag de data van de eerste jaren van het christendom, geen andere feesten bestonden, voor de jaarlijkse viering van Pasen zal niet ontstaan en ontwikkelen tot de tweede eeuw. De primitieve christelijke kalender was gebaseerd op een zondag ritme, en vervolgens op de viering van Pasen; deze vieringen herdacht de opstanding van Christus, maar ook verwezen naar de schepping van de wereld aan het begin van de tijd. Deze kalender werd verrijkt uit de tweede eeuw in met de herdenking van de grote martelaren, deze plaats vooral op het lokale niveau. Dit ritme van de tijd was eigenlijk christelijk, niet naar het model van de heidense kalender, die was gebaseerd op andere stichtingen. Het gaf de christelijke gemeenschap een identiteit te onderscheiden van die van de heidenen of Joden.

Deze dag feest van de Christenen verschilden in het religieuze karakter van de joodse of heidense feesten, maar diende de spirituele en religieuze groei van de individuele gelovigen en de gemeenschap, "want elke dag is de dag van de Heer, een feestdag" (cfr. Origenes, *Hom. in Gen*

10,3). Het feest dag had geen specifieke *qualitas*, voor zover er geen onderscheid gemaakt tussen dag heilig en profaan. Dit volgens Origenes: "Als sommige waren om bezwaar te maken deze woorden, aan te dringen dat onze vieringen plaatsvinden op bepaalde dagen, de zondagen, Pasen, Pinksteren of, is het noodzakelijk om te antwoorden dat de perfecte man [. . .] Vindt alle dagen de dag van de Heer, elke dag een zondag "(*Contra Celsum* 8,22). Jerome doet er alles uit te leggen dat: "elke dag is hetzelfde, iedere dag van de opstanding van Christus wordt gevierd, maar sommige dagen zijn gereserveerd voor bijeenkomsten, zodat het geloof van de mensen niet te verzwakken en hen in staat stellen een grotere vreugde in het samenzijn om het op te sommen: *Non-quo celebrior zittent illa in qua convenimus, sed quo quacumque sterven conveniendum zittent, ex conspectu mutuo laetitia maior exoriatur* (*Episode ad Galatas* 2,4: PL 26404; cfr *In Ps.. LVIII, 13*, PL 24596) .. Zelfs de christelijke terminologie voor de dag van de week aan te wijzen, nog steeds in gebruik in liturgische boeken van Latijnse Kerk, geeft aan dat elke dag een feestelijk karakter had: *feria secunda, feria Tertia..* .

De organisatie van de sociale en religieuze tijd van een gemeenschap of volk is gebeurt volgens een systeem van waarden of overtuigingen die aan die gemeenschap. Het is een maat voor het bijhouden van de evolutie van die samenleving, want als de waarden te veranderen, zo doet ook de sociale tijd, dat wil zeggen, de openbare agenda van de gemeenschap. De organisatie en het ritme van de sociale en religieuze tijd van het Romeinse Rijk was verwoord in de kalenders, die een identiteit toegekend aan zowel de gemeenschap en individu. Naast een algemene en officiële kalender voor het leger en de administratie, waren er veel lokale agenda's, vooral in het Oosten (Klein-Azië, Egypte, Syrië). [vijf](#) religieuze plechtigheden en kalenders varieerde van stad tot stad. De joodse gemeenschap volgden hun eigen sociale en religieuze seizoenen, goed bekend en zichtbaar, gekenmerkt door sabbat te rusten en cultus, het was erkend en aanvaard door keizerlijk gezag, maar het was niet zonder haar heidense critici.

Christenen georganiseerd hun religieuze en sociale leven volgens hun religieuze overtuigingen, gemarkeerd door de zondag te vieren. Het was om deze reden dat zij werden beschouwd als anti-sociaal, niet deelnemen aan het ritme en de eisen van het burgerlijk leven, niet bijdragen aan de *pax deorum* door hun afwezigheid. Minucius Felix-Statens daarvan in de beschuldiging: "Maar in de tussentijd, in je angstige staat van verwachting, u zich onthouden van eerlijke genoegens: u hoeft niet naar onze shows, neemt u geen deel aan onze processies (*pompae*), bent u niet aanwezig zijn op onze openbare banketten, u in horror krimpen van onze heilige spelen, van voedsel ritueel gewijd door onze priesters, van drink geheiligd door plengoffer uitgegoten op onze altaren [...] Je hoeft je hoofd niet binden met bloemen ". [6](#) De heidense cultus, samen met zijn bekende vormen, zag het publiek uitdrukking: in de straten, op de pleinen, in de theaters en in de tempels. De christelijke cultus was intiem, persoonlijk, die plaatsvinden in huizen, dus niet publiekelijk zichtbaar.

Christenen stonden door hun onthouding van het publiek cult en andere sociale manifestaties, maar ze volgden de lokale agenda voor de andere ritmes van hun sociale leven.

Christenen, voor de tijd van Constantijn, verzamelden zich op zondag, een werkdag, tenzij een heidens feest is er gebeurd met vallen op zondag. Na het verzamelen van voor de eredienst, ze ging toen aan het werk. Daarom moesten ze vroeg in de ochtend te ontmoeten, zoals Cyprianus zegt: *Nos autem resurrectionem Domini manen celebramus* (Episode 63,16,2) in het uur van de opstanding, of zelden op zaterdag [7](#) of zondag 's avonds. [8](#) Zondag was ook de belangrijkste dag voor de prediking en christelijk onderwijs. Dus, omdat de christenen in de loop van drie eeuwen had moeten voldoen aan onder moeilijke tijd beperkingen, vaak vinden hun bijeenkomsten verstoord [9](#) , voelden zij de behoefte om te kunnen aanbidden ongestoord en zonder zorgen dat de vreugde van de dag in gevaar zou brengen. [10](#) Tal van wetten uit de vierde en vijfde eeuw houden zich bezig met christelijke liturgische tijd. 1) Sommige hebben betrekking op de aanwijzing van de christelijke feesten als *feriae publicae*. Een dergelijke regeling werd ingehuldigd door Constantijn en voortgezet door zijn opvolgers, wat resulteert in een toenemend aantal van door de overheid erkende feestdagen. 2) Andere wetten betreffende de aanwijzing van bepaalde dagen of perioden van het jaar waarin bepaalde handelingen moesten worden verricht of nagelaten om *ratione temporis* (bijv. Lent). 3) De verwijdering of vernietiging van heidense afgoden van tempels met de daaruit voortvloeiende

afschaffing van de festivals met hen verbonden. 4) De afschaffing van *feriae* gekoppeld aan heidense feesten, het maken van dergelijke dagen *sterft iuridici*, gewone of werkdagen. [11](#) 5) Het verbod van de bril op christelijke feestdagen. 6) Het behoud en de secularisatie van de brillen voor publiek vermaak (en niet de gladiatorenvechten al afgeschaft). 7) Creatie van een maatschappelijk ritueel aan de voormalige heidense religieuze rituelen te vervangen. Hier zullen we rekening te houden met wetten, die rechtstreeks betrokken van de liturgische vieringen op feestdagen, met name die wetten, die de christenen feesten als *feriae publicae* en die bril verboden op deze dag, omdat *er een tijd voor gebed en een andere voor plezier (Aliud behandeld esse supplicationum tempus, Aliud voluptatum* ([CTH 15,5,5 van 425]).

Christenen feesten als *feriae publicae*.

Van 312 van Constantijn de christenen verleende voorrechten en de economische hulp en de voorkeur ze in een verscheidenheid van manieren. In 321 [12](#) gaf hij twee wetten voor hun rekening, gunste van hun liturgische bijeenkomsten, nauw met elkaar verbonden en uitgegeven binnen een paar maanden van elkaar. Ze betrokken rusten op de *matrijzen solis*:. Codex Iustinianus 3,12,3 (3 maart) en de Codex Theodosianus 2,8,1 (3 juli) [13](#) verordend De keizer die op de *matrijzen Solis* rechters zich te onthouden van het werk, met de opschorting van alle onderzoeken, zou het een dag van rust voor de stedelijke bevolking. Hij kwalificeerde de *dies solis* als een *sterft Festus*, een festival dag (vakantie). Werk op het land mocht net als de vrijlating van slaven en emancipatie met de bijbehorende wetgeving. [14](#) Beide wetten waren gericht aan Elpidius, *Vicarius Urbis Romae*, maar het is duidelijk uit de *subscriptions* dat ze werden uitgegeven op verschillende tijdstippen. Analooq exemplaren van de twee Constantijnse wetten werden gericht aan de "gouverneurs van elke provincie, de commandant van hen om eerbied tonen voor de dag van de Heer" ((Eusebius, *Vita Const.* 4,23), eerst alleen in het Westen en na 324 in het Oosten ook. Een hypothese stelt dat de twee selecties maakten deel uit van hetzelfde wetgevende aard, maar het verklaart niet waarom de twee wetten verschillende uittreksels te behoeden voor dezelfde tekst, hoewel ze beide over hetzelfde onderwerp.

De Constantijnse wetgeving introduceert twee nieuwe aspecten in de organisatie van de sociale en maatschappelijke agenda van de Romeinse steden: de planetaire week werd de officiële basis voor het markeren van collectieve tijd, met het opleggen van een wekelijkse rustdag, van Joodse afleiding. Tot dit punt is de werkgelegenheid van de planetaire week had vooral een astrologische functie, voor de regulering van de prive-leven van individuen, maar niet van de gemeenschap. De wet, die werd verzet te oordelen naar de herhaling van de norm vele jaren later, het voordeel van de pastorale zending van de christelijke gemeenschap en hun feestelijke bijeenkomsten.

Wat waren de echte drijfveren achter deze Constantijnse innovatie van grote betekenis en de maatschappelijke impact? De inleidingen voor beide wetten zijn niet intact en zou hebben uitgelegd zowel de motivaties en verwachte resultaten dat Constantijn de gewenste van hun toepassing. Een aantal van geleerden beschouwen de keizerlijke normen dubbelzinnig, zowel als gevolg van terminologie (*dies solis* en niet *sterft Dominica*) en het feit dat hij en zijn familie de zonne-cultus beoefend. [15](#) In die tijd is het gebruik van de planetaire benamingen voor de dagen van van de week was het gebruikelijk, niet alleen voor heidenen, maar ook voor christenen ook, [16](#) die zal blijven gebruiken, ondanks strijd stemmen totdat het uiteindelijk wordt het gemeenschappelijk gebruik. [17](#) Bovendien is de heidenen aan wie deze wetten waren gericht, zich niet zou hebben verstaan elke andere terminologie . In hun wetgeving de keizers zullen blijven in dienst te nemen over een lange periode van tijd de uitdrukking *sterft Solis* om te verwijzen naar *sterft Dominicus*;. De uitdrukking is standaard in de keizerlijke kanselarij tot het einde van de vierde eeuw [18](#) Het zal niet zijn tot 386, dat de uitdrukking *dies Dominicus* zal voor het eerst verschijnen in een wetgevende tekst eerder als een verklaring voor de traditionele aanduiding van *matrijzen solis*, de standaard uitdrukking in de officiële discours: *quem dominicum rite dixere maiores* (CTH 2,8,18).

De keizer Constantijn beschouwde het beneden de waardigheid die mensen betrokken te zijn bij geschillen in de dagen van de zon, een dag illustere voor speciale verering: *diem solis veneratione sui celebrem* (CTH 2,8,1); *venerabili die solis* (CI 3, 12,1). Pietri als notities, werden deze twee uitdrukkingen niet begrepen in een heidense, maar in een christelijke manier [19](#) van de Visigoten

interpretatie zijn de woorden *sterft solis* met *sterft Dominicus*. De *matrijzen solis* was strikt genomen niet een dag van de cultus spreken, zelfs niet onder de volgelingen van het Mithraïsme [20](#) In de planetaire week, zondag was de tweede dag van de week, terwijl in het jodendom en het christendom was het de eerste dag. Het is in bewind van Constantijn dat we het eerste bewijs van deze nieuwe bestelling van de dag te vinden, het komt uit een heidense bron. [21](#)

Het is merkwaardig dat Constantijn, in de tijd dat hij afzien van het gebruik van zonne-symbolen, gewild zou hebben ter ere van de *dies Sol Invictus* met een dag van de week. Na Aurelian, de zonne-cultus was wijdverbreid, vooral tijdens het bewind van Constantijn en Licinius, [22](#) maar meer als een imperiale ideologisch symbool dan een populair cult. Dit is het geval met een opdracht gemaakt door Licinius, herdacht door een standbeeld dat 18 november vastgesteld als de datum voor een jaarlijkse herdenking. [23](#) De goedkeuring van de zonne-symboliek van de kant van Constantijn en Licinius was in feite een teken van hun breuk met de ideologie van de Viervorstendom in plaats van een beroep van een religie. [24](#) Er is schaars literaire of epigrafisch bewijs in tegenstelling tot een overvloed van munten die de inscriptie in een verscheidenheid van vormen *Soli Invicto Conservatori* dragen. Op deze munten Constantijn wordt geïdentificeerd met de *Sol Invictus*, maar na 323 de weergave van de zon verdwijnt, [25](#) net als de heidense uitingen, zoals *Mars Conservator* en / of *Propugnator*. Deze worden vervangen door abstracte termen (*Providentia Augusti*, *Spes*, *Salus*, etc.), maar zelfs na 323 zal hij in dienst zonne-symbolen, zoals M. Wallraff [26](#) heeft onlangs gemeld. Een college van *pontifices* bestonden, hebben we het bewijs van het tot 387, [27](#) maar na 323 van de zonne-cultus verloren keizerlijke ondersteunen.

Met de instelling van een wekelijkse cyclus gekenmerkt door het *sterft Solis* als een dag van rust, was Constantijn van plan om de zonne-cultus of de christelijke zondag gunst? Hij was zeker handelen uit religieuze motivatie - maar wat waren zij? De twee wetgevende teksten bewaard gebleven van 321 zijn niet intact en dus niet het verslag van de motivaties, noch bedoelingen van de keizer. Zo kan men alleen aanbieden hypothesen op basis van de fragmenten. Het is veelzeggend dat de keizer vraagt om slechts een spirituele cultus en niet de offers, noch bril normaal geassocieerd met heidense rituelen. Dit markeert al een significante verandering in mentaliteit en religieuze gevoeligheid, een opmaat naar de afschaffing van alle dieren te offeren. Gedurende die jaren de diverse zonne-symbolen waren dubbelzinnig, in het bijzonder de halo van de keizer, want het was een zonne-energie en dus goddelijk attributie. [28](#)

Eusebius en Sozomen zag de Constantijnse wet als gunste van de christenen. In diezelfde jaren, misschien voor de 324, in Gall, de *Laudes Domini*, [29](#) was een beetje christelijk gedicht bestaat dat gegroet keizer Constantijn het tonen clementie en wordt een leraar van het leven. "Hij sancties van de wet die u hebt gemaakt, *quae lex Tibi condita sancit* - we bidden dat hij misschien" gelukkig en overwinning "De wet effectief een christelijke pastorale behoefte voldaan, omdat het de voorkeur hun liturgische bijeenkomsten gehouden zondagochtend.. Stedelingen kunnen regelen

hun tijd vrijer, in het bijzonder afhankelijke werknemers. Voor christenen de rustdag als zodanig was niet wat belangrijk was, in feite, de prediking spreekt niet over rust, maar over de deelname aan aanbidding. De behoefte aan tijd vrij voor aanbidding was reeds lang bestaande, maar nu was het meer diep gevoeld, op grond van meer conversies en de bouw van grote plaatsen van aanbidding. Bijgevolg kon pastorale en liturgische activiteiten worden uitgebreid, weerspiegeld in de verhoging en verlenging van de liturgische vieringen.

Voorafgaand aan deze wet christenen had een uitsluitend religieuze kalender die persoon was voor hen, het was losgemaakt van een openbare agenda en afgebakend van de week-en feestelijke bijeenkomsten op een manier die de openbare agenda parallel. De zondag de montage van de christenen onderscheiden van anderen en creëerde samenhang en identiteit binnen de gemeenschap. Dit was niet alleen omdat het de gelegenheid om hun gemeenschappelijke eredienst, maar ook omdat het werd gebruikt voor catechese en zorg voor de armen, er was een gevoel van gemeenschap gecreëerd door gezamenlijke eredienst en gedeelde gemeenschap. In de vierde eeuw hun kalender, door middel van keizerlijke wetten, werd langzamerhand de samenleving kalender, waarbij de plaats van de eerdere heidense kalender. De Constantijnse wet gestart met een totale

transformatie van het Romeinse systeem voor het markeren van burgerlijke tijd, en het ritme van de stedelijke, sociale, politieke, bestuurlijke en schoolse leven. Opeenvolgende wetten geen oproep voor zondag rust voor de ambachtslieden en veldwerkers, noch de bisschoppen vragen om een volledige dag van rust. [30](#) Ze waren op zoek naar deelname aan de aanbidding, gelegenheid om te prediken, en onthouding van de bril. En waarom zou een heidense of jood rust als ze niet deelnemen aan de christelijke eredienst? Wat waren ze te doen op die dag omdat er geen georganiseerde vrije tijd?

Wat was de heidense reactie op deze verandering in de organisatie van de openbare en sociale tijd? Wij hebben geen getuigen hebben in dit opzicht maar zeker de verandering ondervonden veel weerstand, omdat andere wetten werden uitgevaardigd, waarvan sommige niet meer bestaand, op zoek naar een ritme van de sociale tijd gebaseerd op de christelijke kalender op te leggen. Als de hypothese van Mommsen juist is, die een lacune van 16 wetten tussen 321 en 3 november 386 (CTH 2,8,18) erkent, en deze wetten waren gericht aan de overheid, lijkt het duidelijk dat zij de eersten waren niet om te observeren de nieuwe kalender. Dus deze laatste wet [31](#) verbiedt niet alleen dat er geen procedurele of onderzoeksinstanties activiteit op zondag, maar verbiedt ook de betaling van publieke of private schuld, alsmede alle openbare of particuliere gerechtelijk onderzoek. Overtreders, dat wil zeggen de autoriteiten, werden aangewezen als *notabilis* of *sacrilegus*. Enkele jaren eerder de keizer Valentinianus, in een wet gericht aan de gouverneur van Venetië, had bevolen dat *neminem Christianum* verplicht om belastingen op de *matrijzen solis* te betalen. [32](#) De bedoeling van de twee wetten is duidelijk: geef vrije tijd voor een ongestoorde deelname aan de Zondag liturgie. De omvang was niet alleen een openbare dag van rust op het *sterft solis*, maar vooral te zorgen voor vrede en rust op die dag. Patristische geschriften ons helpen in dit geval naar de geest van de keizerlijke grondwet te begrijpen. Op enkele uitzonderingen na, hebben de kerkvaders niet om een zondag rust als zodanig, maar voor deelname aan de zondagse montage. De wet beoogde de sociale voorwaarden te scheppen om dit mogelijk te maken.

In 389 (CTH 2,8,19), [33](#) Theodosius een grondwet gepubliceerd tijdens zijn bezoek aan Rome, breidde de rustperiode van rechtbanken om de twee weken die verband houden met Pasen, samen met de *overleden solis* zijn onder meer: [...] *We tellen in de dezelfde categorie [34](#) van de heilige Paschal dagen, waarvan er zeven voorafgaan en zeven volgen Pasen, ook de dagen van de Zon [35](#), die op zich draaien op regelmatige tijdstippen.*

De Visigotische *interpretatio* voegt ook de christelijke viering van Kerstmis en Driekoningen, feesten die viel op vaste dagen, ze werden ingevoegd na 389, maar de wet is niet tot ons gekomen is en we weten niet wanneer ze werden erkend als feesten. [36](#)

Tegen het einde van de vierde eeuw de twee weken in verband met Pasen was uitgegaan van een groot belang in de liturgie, zowel als directe voorbereiding op de christelijke gemeenschap als voor degenen die gedoopt worden en ook voor de verdere instructie van de nieuw gedoopte. Ook in dit geval de burgerlijke kalender weerspiegelt de evolutie van de christelijke kalender, zoals het geval was voor de Veertigdagentijd door specifieke wetten. In 389 van de geciteerde wet (CTH 2,8,19) werd uitgegeven in het Westen, terwijl in Constantinopel in 392 (CTH 2,8,21) [37](#) Theodosius opnieuw afgekondigd wetgeving met betrekking tot de 15 Paschal dag: *Hetzelfde Augusti tot Tatianus, praetoriaanse prefect. Alle juridische acties of publieke of private zijn uitgesloten van de vijftien Paschal dag.* Deze tekst is ook bewaard gebleven in de Justiniaanse Code, met enkele verandering in de formulering (3,12,7) en de toevoeging van de mogelijkheid voor de wettelijke vrijlating [slaven] en emancipatie van degenen die niet *sui iuris* in die dagen. In 469 van de keizer Leo I publiceerde een compleet re-uitwerking van de zondag wetgeving, noemde het een onschendbare dag (*dominicum itaque diem semper honorabilem*), het verbiedt alle theater en circus bril, alle gerechtelijke en fiscale procedures, op zondag, met inbegrip van betaling van belastingen. [38](#) De anonieme auteur van het *Liber iuris Syro-Romanus*, die deze wet toekent aan de keizer Leo, schrijft dat "hij de eer van de dag van de opstanding van onze Heer, dat wil zeggen, zondag verhoogd, beval hij de stopzetting van de gerechtelijke proces-en verordende dat magistraten en de krachtige niet moeten hun ambt uit te oefenen, maar iedereen moet in nederigheid te verzamelen in de kerk van Christus. Hij stelde dat er op zondag niemand kunnen kosten drukken tegen een

medewerker of juridisch proces te starten om welke reden ook, niet voor een schuld, noch voor een misdaad begaan, noch voor enige andere reden ". [39](#) Aan wie anders, maar de overheid zou een dergelijke wet te worden aangepakt?

Rond het jaar 380, was het feest van de Hemelvaart, in tegenstelling tot Pinksteren, al herdacht in diverse regio's, met de veronderstelling dat zijn instelling deze dateert van enkele jaren. In een preek Augustinus zegt: "Laten we vieren deze heilige veertigste dag (de Hemelvaart), in feite, de hele wereld viert dit samen met ons" [40](#) Johannes Chrysostomus biedt een andere getuige (PG 50.456 e 463, 50,441-452: een preek predikte op het feest) zei: "Het is een universele en oeroude feest" [41](#) . Aan het begin van de vijfde eeuw, de Hemelvaart, al was het een religieus feest gevierd op een donderdag, veertig dagen na Pasen en tien voor Pinksteren, is niet vermelding van gemaakt in een oude wet, zelfs niet die van Justinianus Code.

Het verbod van de bril op christelijke religieuze feesten

Publiek entertainment bleef een essentieel onderdeel van het leven in de Grieks-Romeinse steden, zelfs in de late oudheid: in de steden *overvloedige spectacula* [42](#) . zelfs aan het begin van de vijfde eeuw [43](#) Toch is de typisch religieuze heidense feesten, waaraan de bril is vaak gekoppeld , waren in verval ten gevolge van een gebrek aan economische steun, of door het verlies van hun volgelingen, en de keizerlijke verbod (CTH 2,8,22 van 395). Openbare bril had een religieus karakter, dat werd geassocieerd met heidense cultus, vooral in verband met de god van de stad, ze waren nu hard op weg om de sociale en de "seculiere" in tegenstelling tot wat werd beschouwd als religieus, werd die in andere plaatsen . en vaak op andere data [44](#) Dit fenomeen is ook nieuw: de bril worden steeds gesecculariseerd, verliezen hun bijzondere karakter als een religieus feest, maar ze bleven gelegenheden voor socialisatie, gemeenschappelijke verzamelen, en maatschappelijke cohesie. Rijke burgers verder te ondersteunen en organiseren van openbare spektakels. Zelfs de christelijke keizers beschouwd als de bril essentieel voor het stedelijk leven, een wet van de keizer Honorius, gericht aan de gouverneur van Afrika, Apollodorus, verordend: "*Net zoals we al hebben profaan riten afgeschaft door een heilzame wet, zodat we niet toestaan dat de feestelijke bijeenkomsten van de burgers en de gemeenschappelijke genot van alle af te schaffen. Vandaar dat we decreet dat, volgens oud gebruik, vermaak wordt geleverd aan het volk, maar zonder enige opoffering of vervloekt bijgeloof, en zij zullen worden toegestaan om feestelijke banketten, bijwoont wanneer het publiek wil, zodat de vraag*" (CTH 16,10,17 , CI 1,11,4, van 29 augustus 399). Deze wet heeft geen betrekking op feestdagen, maar eerder behandelt van de bril, zonder een religieus aspect, als vermaak voor de mensen en worden gehandhaafd. Het beleid van een scheiding van spektakel en religie, en dus een secularisatie van entertainment, begon met de keizer Constance (CTH 16,10,3 van 346 [342]). De *voluptates publicae* waren een regering verantwoordelijkheid, en zag vaak overheidsingrijpen (CTH 15,7,1-5; CTH 15,7,13). In sommige gevallen kan de restauratie [van de spellen] was zo nodig niet te *tristitia* veroorzaakt door buitensporige beperking (CTH 15,7,3) en om *Voluptas* "compleet" (CTH 15,7,3) zitten; [45](#) men zelfs vindt de geval van christenen die zich verzetten tegen een dergelijke vereist om deel te nemen in het openbaar *Convivia* [46](#) - *persecutio Altera fieri Occulte videatur* - en hen verplichten om deel te nemen in een bril, in het bijzonder de leden van de verenigingen (*magno terrore coguntur ad spectacula convenire*). [47](#) We weten dat de bisschoppen waren tegen een bril van welke aard dan ook voor zowel de religieuze en ethische redenen. [48](#) Tegen het einde van de vierde eeuw, hoewel de bril had bijna al hun religieuze inhoud verloren, de christenen ethische bezwaren bleven vanwege hun immoraliteit. [49](#) Om deze reden, de bisschoppen zwaar bekritiseerde degenen die deelnamen aan hen. Toen de bisschop tijdens de Paaswake die over gevraagd om gedoopt te worden: *Doet u afstand van Satan en al zijn pracht?* - Iedereen begreep wat hij verwees naar, [50](#) van dit soort entertainment, nog in volle kracht aan het einde van de vierde eeuw, werd genoten door de meeste christenen. "Vandaag is er slechts een klein aantal [trouwe]. . . De menigte die komt voor de grote feesten - hoe druk zijn de kerken dan! Mensen zijn, op die momenten gedrukt tegen de muren. Ze duwen en zijn zo geschoven als niet te stikken in de menigte. Tijdens de wedstrijden deze zelfde mensen storten zich in het amfitheater (*ENAR in Ps. 39,10*).

De christelijke mensen, geconfronteerd met de pijnlijke keuze van aanbidding of spektakel, meestal

koos voor het laatste. In vorige eeuwen de heidense burger niet zou hebben gevoeld dezelfde verlegenheid, want het spektakel was op hetzelfde moment zowel de burgerlijke en religieuze in de natuur. Maar de christen was verdeeld sinds zijn deelname werd dubbel uitgedaagd door religieuze en ethische redenen. De christelijke geconfronteerd keuzes ondenkbaar in de heidense samenleving. Ter gelegenheid van *munera* of andere soorten brillen, christenen, rekening houdend met hen de gelegenheid tot zonde en losbandigheid, ingesteld vasten om te bidden voor de heidenen, maar ook voor hun medechristenen die hebben deelgenomen aan hen. [51](#)

De bisschoppen vaak betreurde de afwezigheid van de gelovigen op liturgische bijeenkomsten, klagen dat de mensen liever naar de bril. [52](#) Om deze reden de keizers een reeks van wetten, sommigen bewaard in de Theodosian Code, dat er geen verboden bril, te houden op gepubliceerd Christelijke feesten, met name op zondag en andere dergelijke gelegenheden (*Religionis intuitu*: CTH 2,8,24 van 400 [405]). De eerste wet tot en met zondag bril te verbieden, is dat van 20 mei 386 (CTH 15,5,2) [53](#) uitgegeven door Theodosius. Het regelde de aanwezigheid van de gouverneurs bij openbare spektakels, het beperken van de dagen en uren: ze konden alleen deelnemen aan wedstrijden gevierd ter gelegenheid van de verjaardag van de keizer en hun *sterft imperii*, het komt ook vastgesteld dat bril niet worden gehouden op zondag (*solis sterft*), verwijzing naar een vorige wet niet meer bestaande. [54](#) Als dit bijzondere wet werd niet uitgegeven in 386, maar later (in 392 [55](#) of 395), dan de verloren tekst kan het dat van de CTH 2,8,20 van 17 april 392, uitgegeven in Constantinopel. De keizer verboden theatrale voorstellingen en circussen en andere entertainment op *festis solis diebus*, terwijl ze mochten voor de verjaardagen van regerende keizers, zelfs als de datum viel op zondag (dit is de precisie van 399), hoewel de wet schrijft niet voor hoe ze moeten worden gevierd: *Wij geven het waarschuwingsteken dat niemand zal ons recht (niet bestaande), die voorheen Wij uitgegeven, namelijk dat niemand zal een spektakel geven voor de mensen op de Dag van de Zon of de goddelijke eredienst te verstoren door te oordelen overtreden. zulke feesten* Vervolgens de twee weken die aan de viering van Pasen en de twee vaste feesten, Kerstmis en Driekoningen, wordt toegevoegd: *Uit respect voor religie Wij leveren en besluit dat op zeven dagen Quadragesima en op de zeven Paschal dagen, wanneer via religieuze plechtigheden en snelle mensen zijn de zonden gezuiverd, en ook op de verjaardag (Dies Natalis) en op Driekoningen, een bril is niet geproduceerd* (CTH 2,8,24 del 400 [405]).

De wet van de 386 is ook belangrijk voor het tonen van de ontwikkeling van de organisatie van de kalender met betrekking tot sociale tijd en de ontwikkeling is aangesloten op de dag voor de organisatie van de openbare spelen, aangezien de aanwezigheid van de gouverneurs weergegeven officiële alleen de bril gevierd op die twee dagen, waarbij aan hen prestige en het belang. Als gevolg hiervan werden alle andere dagen dat de verjaardagen van de doden en vergoddelijkt keizers herdacht daardoor onderdrukt. Een dergelijke stap met betrekking tot de hervorming van het openbare leven in zijn typische uitingen van een bril veronderstelt dat er veel grond was al bestreken met betrekking tot de politieke en sociale gevolgen van de mogelijke aanvaarding van een dergelijke wet, waarvan de toepassing in opeenvolgende decennia zal zeer zwak blijven. Waarom werd de wet uitgevaardigd? Het lijkt erop dat met het verbod op de aanwezigheid van de gouverneur de organisatie en uitvoering van de bril indirect was gecompromitteerd. Verder werden in heidense tijden de overheid speelde een precieze rol, heel duidelijk geïllustreerd door Tertullianus in zijn *De idololatria* en *De spectaculis*. Wanneer en hoe heeft dit heidense ritueel komen te vervangen in de volgende periode? In welke mate zijn de bril, die had een religieus karakter, verliest het en wat, daarna was de rol van de president en van de assistenten? Het probleem was al gesteld bij de Raad van Elvira (ca. 304 AD).

Deze laatste opmerking (*neg divinam venerationem confecta sollemnitate confundat*) van belang is voor de vermelding van de nieuwe mentaliteit, over hoe een bedacht van het festival dag: de dag van de heidense *feria* had een specifieke kwaliteit die inherent zijn aan de dag, het was een deel van de temporale kalender gereserveerd voor de goden, en het was *nefastus* voor de menselijke wezens, als iemand gewerkt die dag, ze plegen van een fout, (niet een zonde), en dus moest de fout boeten door het uitvoeren van een zuivering rite of zelfs door het vieren van een ander *feria* (Zie Macrobius, *Saturnalia* 1,16,10). In ieder geval was de vraag besproken onder de heidense

schrijvers. De *solemnitas* van de christelijke *overlijdt solis*, aan de andere kant, is verschillend van de heidense *solemnitates*, het was een waardig *divina veneratio*, omdat Christus stond op die dag, maar het had geen inherente kwaliteit, het was op die dag dat de christelijke mysteries

werden gevierd (CTH 2,8,20, 15,5,2), en elke dag is de dag van de Heer. Verder was het een dag van gebed, maar het gebed vond plaats binnen een specifieke plaats van aanbidding. De betrokkenheidens feest offers, ze vond plaats buiten de tempel en openbaar waren, gedaan in de aanwezigheid van alle, ze werden vergezeld door een reeks van andere manifestaties die werden beschouwd als essentieel voor het leven van de oude stad en de lokale overheden, waaronder de bril . De christelijke feest, aan de andere kant, was de moeite waard van een *veneratio*, die werd uitgedrukt door religieuze sekte, zonder entertainment of spektakel. Het is waar dat de Romeinse traditie een onderscheid gemaakt tussen *feriae* (festival dag) en *ludi*, de *feriae* kan ook plaatsvinden zonder de *Ludi*, maar in werkelijkheid spelen werden gehouden, en in de praktijk, de dag gereserveerd voor *Ludi*, zelfs als het niet *feriae*, waren beschouwd festival dag.

De wet van de 392 (CTH 2,8,20) [56](#) is in westerse afkomst, het verklaart: *Hetzelfde Augusti tot Proculus, prefect van de stad. Wedstrijden in het circus is verboden op de feestelijke dag van de zon, behalve op de verjaardagen van onze Clemency, opdat er geen toeloop van mensen naar de bril kan mannen van de dominee mysteries van de christelijke wet af te leiden.* Deze wet verbiedt alleen de circus op zondag, een zeer populaire vorm van entertainment onder het volk. 57 De reden die door het verbod is de deelname aan de bril (*spectaculorum concursus*) belemmert de viering van de christelijke goddelijke mysteriën: niet alleen omdat sommige christenen het liefst de bril om deelname aan eredienst en omdat de grote publieke betrokkenheid en verstoringen in de straten belemmerd een correcte uitvoering van aanbidding binnen de kerken. 58 Hetzelfde concept is te vinden in de wet van de 386 (CTH 15,5,2): Goddelijke eredienst dient niet te worden verstoord door het uitvoeren van een bril. De motivatie voor een dergelijk verbod geeft aan dat de nieuwe manier van denken over hoe een festival dag nu wordt beschouwd: de dag van de heidense *feria* had een specifieke kwaliteit die inherent zijn aan de dag, het was tijd voorbehouden aan de goden. Aan de andere kant is de *solemnitas* van de christelijke *overlijdt solis* wijkt af van de heidense *solemnitates* op grond van het feit dat de cultus plaatsvond binnen in een gebouw in kwestie en was voorbehouden aan degenen die al gestart. Het is niet alleen niet voor ogen een bril, maar de geestelijken werden vol overtuiging verboden deel te nemen. De matrijzen Dominicus heeft geen intrinsieke kwaliteit, het is alleen een dag voor aanbidding.

Het verbod van de bril op de dag des Heren, voor zover haar naam vraagt om eerbied, wordt herhaald in 399 door Arcadius in een wet uitgevaardigd in Constantinopel. 59 Volgens sommige auteurs, Johannes Chrysostomus was de inspiratie achter de wet. 60 De wet verbiedt elke vorm van spektakel, niet alleen circussen, omdat ze stimulans voor de corruptie van de zielen. Toch zijn ze toegestaan, zelfs op zondag als het samenvalt met de verjaardag van de keizers. In het Westen is op 1 april 409 Honorius wetgeving uitgevaardigd over dezelfde onderwerpen (CTH 2,8,25): keizers Honorius en Theodosius Augusti tot Jovius, Praetorian prefect. Op de dag van de Heer, die gewoonlijk wordt genoemd Dag van de zon, staan we absoluut geen vermaak te produceren, zelfs als bij toeval, omdat het jaar eindigt weer op zich, op deze dag of het begin van onze soevereiniteit hebben geschenen of de plechtigheden vanwege de verjaardag van zijn toegewezen. 61

Deze westerse wet, uitgegeven vanaf Ravenna, verschilt van haar Oost-tegenhanger van de 399 (CTH 2,8,23) in verband met zijn grotere beperking. In feite, terwijl de wet van Arcadius toegestaan de viering van bril op ter gelegenheid van keizerlijke feesten, zelfs op zondag, die van Honorius (CTH 2,8,25) vereist de overdracht ervan naar een andere dag, uit respect voor de christelijke feestdag. Het was een teken van het belang van de zondag, dat voorrang duurde het zelfs over vieringen voor de keizer. Daarnaast is de wet van Honorius kan een antwoord op een verzoek van de Raad van Carthago van 401 (: CCL 149, p. 196s Can. 60): worden beschouwd als de bisschoppen stuurde een delegatie naar de keizer om te vragen dat, aangezien het publiek *Convivia* werden nog steeds georganiseerd, christenen niet verplicht om deel te nemen - *persecutio Altera fieri Occulte videatur* - en verder, dat ter gelegenheid van de feesten martelaar of andere christelijke feesten, er mag geen *Convivia* noch schandalig dansen. Verder is het gevraagde (Can. 61: CCL 149,

blz. 197) dat de theatrale bril net zo goed verboden als elke vorm van ludi op zondagen en andere christelijke feestdagen, maar vooral in de twee weken voor en na Pasen. In deze twee weken, die nog steeds feriae dag, weldoeners bleef bril sponsoren. Bovendien zijn deze twee weken waren intens in hun liturgische eisen. De reden voor het verzoek was quia sanctae Paschae octavarum sterven populi ad circum magis quam ad Ecclesiam conveniunt. De Afrikaanse bisschoppen waren realisten, ze waren niet te vragen voor hun onderdrukking, maar alleen wat suggereert dat een dergelijke bril worden overgedragen naar een andere geschikte dag (trasferri devotiones eorum sterft, si Quando occurrerint), zoals we zullen zien aangeduid door Honorius in 409. Ze staan erop dat christenen niet moeten worden gedwongen om deel te nemen, vooral in hun organisatie, in het bijzonder degenen die lid zijn van de verenigingen (magno terrore coguntur ad spectacula convenire), voor mannen zijn voorzien van een vrije wil (homo libera voluntate subsistat)). Zoals reeds hebben gezien, wetten reeds bestond in dit verband, bijvoorbeeld dat van de 386 (CTH 15,5,2) en die van 392 (CTH 2,8,20), uitgegeven door Theodosius, die van 399 (CTH 2, 8,23) in het Oosten van Arcadius, en de wet van de 400 door Honorius (CTH 2,8,24) voor het Westen. Omdat specifieke wetten bestonden al, hetzij deze niet bekend waren bij de Afrikaanse bisschoppen, gezien het feit dat ze een dergelijk verzoek te maken, of anders, hoewel bekend waren ze niet toegepast in Afrika. We moeten veronderstellen dat ten minste bij Ravenna en Constantinopel, beide steden zijn gevorderd in hun kerstening, in het bijzijn van twee christelijke rechtbanken, de wetten er werden waargenomen, met betrekking tot de andere steden een gedetailleerde en specifieke studie zou interessant zijn. Bronnen zijn niet in overvloed in dit opzicht.

Om verder te gaan, op 1 februari 425 (CTH 15,5,5) Theodosius II uitgegeven door Constantinopel een dispositie die het hele systeem van de kalender met betrekking tot de dagen waarin de bril is verboden op basis van de christelijke liturgische kalender gereorganiseerd: Aliud Esse supplicationum tempus, Aliud voluptatum. Het aantal van de christelijke feestdagen, waarin bril werden verboden werd gegeven definitief precisie: zondag, het feest van Driekoningen en Kerstmis - twee feesten, die in 425 werden gevierd, zowel in Rome en in Constantinopel - en de dagen rond Pasen. 62

Dezelfde Augustus en Valentinianus Caesar te Asclepiodotus, Praetorian prefect. Op de volgende gevallen alle amusement van de theaters en het circus wordt geweigerd in alle steden om de mensen daarvan, en de geest van christenen en van de gelovigen wordt geheel bezet in de aanbidding van God: namelijk, op de dag van de Heer, die is de eerste dag van de hele week, op de Natal Dag en Driekoningen van Christus, en op de dag van Pasen en van Pinksteren, zolang de gewaden, dat het licht van de hemelse lettertype imiteren getuigen van het nieuwe licht van de heilige doop 63, op het moment ook bij de herdenking van de Apostolische Passion, de leraar van het christendom, naar behoren wordt gevierd door iedereen. Als er personen zijn ook nu tot slaaf gemaakt door waanzin van de Joodse goddeloosheid van de fout en de waanzin van de domme heidendom, moeten ze weten dat er een tijd voor gebed en een tijd voor plezier. Niemand zal veronderstellen dat in het geval van een bril ter ere van Onze Goddelijke Majesteit hij is, als het ware onder een aantal belangrijke dwang op grond van de noodzaak in zijn plicht om de keizer, en dat hij zal maken voor zichzelf het ongenoegen van Onze Serenity tenzij hij zou verwaarlozen de goddelijke religie en dient aandacht te geven aan dergelijke spektakels en als hij moet minder toewijding aan ons dan gebruikelijk show. Laat niemand twijfel dat het bijzonder is toewijding besteed aan de Onze Clemency door de mensheid, wanneer de eerbied van de gehele aarde wordt betaald aan de deugden en verdiensten van de almachtige God. Gegeven op het eerste getal van maand februari in Constantinopel in het jaar van de elfde consulaat van Theodosius Augustus en de eerste consulaat van Valentinianus Cesar (01 februari 425). 64

De wet is ook opgenomen in de Code van Justinianus (3,12,6, onder de titel De feriis), met de interpolatie van uittreksels uit een ander twee wetten, die van 389 en de andere van een onbekende datum. Het duurt tot het verbieden van 386 ten aanzien van een bril (CTH 8,8,3 uitgegeven Aquileia door Valentinianus II), bij te werken in het licht van de evolutie van de burgerlijke en religieuze kalender die plaatsvonden na 389 (CTH 2,8, 19) ten aanzien van de dag, die het mogelijk maken voor de rechtsbedeling. De Justinianus re-uitwerking is consequent toe te schrijven aan

Valentinianus II en gedateerd 389. Zij verwijst naar een fragment, bron onbekend, die verzoeken tot verschillen, gedurende de vijftien dagen van Pasen, het gebod van de schuld van betaling (compulsio), het betalen van een uitkering (Annona), en het betalen van publieke en private schulden. 65 Ook in dit geval, de bedoeling is om de burgers met rust te laten tijdens de paas-dag, zodat ze misschien hun verstand te geven aan de liturgische viering. De wet bevat onder de iuridici (rechts-) dagen van de twee vaste vieringen van Kerstmis en Driekoningen, een opname die misschien al had plaatsgevonden op een onbekende datum, in die van 400 (of misschien 405) op de bril is verboden op deze dagen (CTH 2,8,24). Deze laatste wet heeft geen betrekking op de rechterlijke kalender, in zo veel als enkele jaren eerder, precies in 395 (CTH 2,8,22) een grondwet van een algemeen karakter had afgekondigd, gericht aan Heraclianus, gouverneur van Paflagonia, waarin het stelt dat heidense plechtigheden zouden niet meer worden gerekend festival dag, op basis van een voorafgaande wet. 66

De grondwet van 425, uitgegeven in het Oosten, verbiedt het verrichten van festivals op de christelijke feestdagen. Zij zijn: 1) zondag, de eerste dag van de week, een typisch christelijke expressie (geen deel uit van het weekend, noch het einde van de week). 2) Kerstmis en Driekoningen (het meervoud wordt gebruikt: epiphaniarum Christi). 3) De dag van Pasen (de week voor en na). 5) Quinquagesima, een Latijnse vertaling van de technische term Pinksteren, geen indicatie van een periode van tijd, maar van een specifieke dag. 67 De nieuw gedoopte droegen witte alleen gedurende de eerste week na Pasen, het afleggen van hun klederen op de zondag na Pasen (de zogenaamde in Albis of "van de St. Thomas"). 68 Maar wat betekent de uitdrukking commemoratio Apostolicae passionis betekenen? Er zijn twee adviezen: ofwel in de periode na Pasen, toen de Handelingen van de apostelen werden gelezen, 69 of de feesten van de apostelen. Justinianus (CI 3,12,3), verenigen deze wet aan die van 389 (CTH 2,8,19), zonder het corrigeren van de tekst, leidt naar de tweede interpretatie: de week voor Pasen, de paas octaaf, Kerstmis en Driekoningen; Commemoratio Apostolicae passionis, wat betekent dat feest van de apostelen. Dit is hoe de Basilici het wel te verstaan. 70 De keizerlijke wetgeving mag een bril tijdens de vastentijd, zelfs als sommige bisschoppen betreurden dat in een tijd van vasten mensen deelnamen. Bijvoorbeeld, Gregory Nazianzenus de gouverneur Celeusius berispt voor niet alleen niet vasten tijdens de vasten, maar voor het organiseren van een bril (Episode 112: PG 37,209). 71 Proeven en marteling werden opgeschort tijdens de vasten (CTH 9,35,4 van 3 maart 380 [CI 3,12,5]; CTH 9,35,5 van 6 september 389;. Cfr 9,35,7), maar de bril zijn nooit verboden.

Zelfs zo laat als 692 de raad in Trullo gehouden in Constantinopel, gevraagd dat een bril niet worden gevierd tijdens de paas-octaaf (Can. 66): dus de norm was niet volledig worden uitgevoerd, misschien omdat de stedelijke bevolking wilde een bril tijdens de christelijke feestdagen.

De wet, zelfs als de tekst niet is neergedaald intact gekomen, geeft voldoende uitleg voor het verbod tijdens de christelijke feestdagen: de geest van christenen en van de gelovigen moet volledig worden bezet met de aanbidding van God, en ten aanzien van zowel de heidenen en Joden zij moeten weten dat er een tijd voor gebed en een tijd voor plezier (Aliud esse supplicationum noverint tempus, Aliud voluptatum). Voorbij dit de wet bedreigt straf voor de overtreders, die zou niet de gewone burgers, maar de organisatoren van de bril. De keizer niet verplicht mensen op het feest dag naar de kerk om te bidden, dat zou al te veel, maar creëerde hij de sociale voorwaarden voor een klimaat dat deelname aangemoedigd op de christelijke eredienst. De kwaliteit van de dag van de nieuwe kalender ook nu geregeld burgerlijke tijd. De wetten, uitgegeven door de keizerlijke autoriteit, geleidelijk aan ontwikkeld als christelijke samenleving groeide, als aan de ene kant zijn ze indicatief zijn voor deze sociale en religieuze veranderingen, aan de andere kant zij de voorkeur deze veranderingen.

De nieuwe kalender weerspiegelt de diepe draai rond in de waarden in de late antieke samenleving: een wereld op sterven lag en door een nieuwe werd geboren. De nieuwe organisatie van de burgerlijke en religieuze tijd geeft ons een sleutel tot het begrijpen van de samenleving aan het begin van de vijfde eeuw. It, in feite, besteld en geprioriteerd sociale tijd volgens een nieuw systeem van waarden, die van de christenen, het creëren van een breuk met de regulering van sociale tijd in de vorige eeuwen. In de vierde eeuw hebben we een break-up van sociale en religieuze tijd met de

gelijktijdige inachtneming van meerdere agenda's. 72 Nu de nieuwe kalender-systeem voorziet in een verschillende normatieve tijd en daarmee vat de voornaamste kenmerken van de nieuwe maatschappij, onderscheidt van zijn voorganger. Buiten dat het een instrument bij uitstek voor de kerstening van de bevolking.

¹ *Quia non potest intermitteri dominicus. Lex sic iubet* (cap. 10 ed 11); *Quoniam sine dominico non possumus* (cap. 12), ed. P. Franchi de'Cavalieri, *Note agiografiche*, Studi e Testi 65, Roma 1935, p. 57 and p. 58. On these martyrs cfr. Augustine, *Brev. Conl. cum donatistis* 3,2,32 (PL 43,643) (cfr. P. Franchi de Cavalieri, op.cit. pp. 3ss; for other Sunday gatherings during the persecution, cfr. p. 24, note 3).

² Cap. 13: *Quasi christianus sine dominico esse possit, aut dominicus sine christiano celebrari... in dominico christianum et christiano dominicus constitutum, nec alterum sine altero valere aut esse*, ed. P. Franchi de' Cavalieri, op.cit., p. 60.

³ *Apocalypse* 1,10; *Didachè* 14,1; Ignatius of Antioch, *Ad Magnesios* 9,1-2 (SC 10,88-89).

⁴ Pseudo Eusebius of Alexandria, *Sermo* 16: PG 86,416 (cfr. W. Rordorf, *Sabato e domenica nella Chiesa antica*, Torino 1979, n. 135).

⁵ AE Samuel, *Greek and Roman Chronology. Calendars and years in classical Antiquity*, München 1972, pp. 171-177.

⁶ *Octavius* 12,5-6 (*The Octavius of Marcus Minucius Felix*, translated and annotated by GW Clarke, New York 1974, p. 70).

⁷ *Second Apocalypse of John*, 7: *Revue Bibl.* 11(1914)209-221, see p. 215: the text says that God blesses the one who keeps Sunday observance; stopping work at the ninth hour on Saturday, he goes to church in the evening of the holy Sunday (according to the Syrian understanding, the day begins on Saturday evening). This apocalypse belongs to a group of texts that propose the observance of Sunday and the obligation of rest (cfr. *Rev. Bib.* 11[1914] p. 213, note 4 and p. 215 n. 4).

⁸ E. Dekkers, *L'Église ancienne at-elle connu la messe du soir?*, in : *Miscellanea Liturgica in honorem LC Mohlberg*, Roma 1948, I, pp. 238-257; Idem, *La messe du soir à la fin de l'antiquité et au moyen âge. Note historique* : *Sacris Erudiri* 7(1955)98-130.

⁹ Hippolytus, *Comm Dan.* 1,20 (SCh 14,10ss): "For when the two peoples (Jews and pagans) conspire to destroy any of saints, they watch for a fit time, and enter the house of God while all there are praying and praising God, and seize some of them, and carry them off, and keep hold of them, saying: Come, consent with us, and worship our gods; and if not, we will bear witness against you. And when they refuse, they drag them before the court and accuse them acting contrary to the decrees of Caesar, and condemn them to death". Tertullian mentions the practice to pay the police in order to be not disturbed by them during the meetings (*De fuga* 14,1).

¹⁰ Tertullian wrote: *Nos vero, sicut accepimus, solo die dominicae resurrectionis non ab isto tantum, sed omni anxietatis habitu et officio cavere debemus, differentes etiam negocia, ne quem diabolo locum demus. Tantundem et spatio Pentecostes, quae eadem exultationis sollemnitate dispungitur* (*De oratione* 23,2). *Didascalica. Apostolorum*, ed. RH Connolly, Oxford 1929, p. 124; *Const. Apost.* 8,33,1-5 Abstention from work is recommended making it possible to participate in worship and in learning the faith.

¹¹ CTh 2,8,22: *Emperors Arcadius and Honorius Augusti to Heraclianus, Governor of Paphlagonia. We call to remembrance that We formerly commanded by law [not extant] that the ceremonial days of pagan superstition should not considered among holydays* (year 395).

¹² See also M. Wallraff, *Christus Verus Sol*, Münster 2001, pp. 96-102.

¹³ In the text of this last citation, the verb *videbatur* is used. According to Calderone (*Costantino e*

il Cattolicesimo , Firenze 1962, p. 329), the imperfect tense refers to a previous law.

¹⁴ Already from 316, the manumission was given in church (*Cod. Iust.* 1,13,1); and that was repeated in 321 to Osius of Cordova (*Cod. Theod.* 4,7,1).

¹⁵ M. Bianchini, *Cadenze liturgiche e calendario civile fra IV e V secolo. Alcune considerazioni* : Atti Acc. Romanistica Costantiniana 6,1986, pp. 241-263, especially pp. 242-244 (with bibliography).

¹⁶ The inscription, studied by J. Carcopino, of the Christian martyr, Victorinus of Tipasa, was made on May eighth, a Sunday: *octavo Idus maias die solis hora octava* (*Note sur une Épitaphe de Martyr récemment découverte à Tipasa de Marétanie* , in: Recueil des Notices et Mémoires de la Soc. Archéol. du département de Constantine 66[1948], pp.87-101). Cfr. *Dictionnaire d'Archéol. Chrétienne et Liturgie* 4,873 ; H. Rahner, *Miti greci nell'interpretazione cristiana* , Bologna 1971, p. 126s.

¹⁷ Ch. Pietri, *Le temps de la semaine à Rome et dans l'Italie chrétienne (IVe-Ve siècle)* , in: *Le Temps chrétien de la fin de l'antiquité au moyen âge IIIe-XIIIe siècles* , Paris 1984, 63-97, now in: *Christiana respublica, Éléments d'une enquête sur le christianisme antique* , Rome 1997, pp.201-249, cfr. L'appendice pp. 94-97.

¹⁸ A. Di Bernardino, *La cristianizzazione del tempo nei secoli IV-V: la domenica* : Augustinianum 42(2002) pp. 97-125.

¹⁹ Ch. Pietri, op. cit. p. 213.

²⁰ Cf. Rordorf, *Le Dimanche, source de la plénitude du temps liturgique chrétien* , in: *Cristianesimo nella storia* 5(1984), pp. 1-9; U. Bianchi, ed., *Mysteria Mithrae* , 1979, pp. 32-38. Aurelian sets the *Dies Solis* as the beginning of the week, although previously it began with the *Dies Saturni* (P. Schmitt, *Sol Invictus*, in: *Eranos Jahrbuch* 10(1943), pp. 169-52, esp. 220-230). Ausonius writes: *primum supremumque diem radiatus habet soles* (*De nominibus spetem dierum* , Ecoglae 8, Loeb p. 182).

²¹ W. Rordorf, *Le christianisme et la semaine planétaire. A propos d'un goblet trouvé à Wettingen en Suisse*: Augustinianum 19(1979)189-196, qui p.195s.

²² Gaston H. Halsberghe, *The cult of Sol Invictus* , Brill, Leiden 1972, pp.166-167; F. Heim, *Solstice d'hiver, solstice d'été dans la predication chrétienne du Ve siècle. Le dialogue des évêques avec le paganisme, de Zénon de Vérone à saint Léon* : Latomus 58(1999)640-660.

²³ Gaston H. Halsberghe, op. cit., p. 166, nota 10.

²⁴ P. Bruun, *The Roman Imperial Coinage* , vol. VII, *Constantine and Licinius* , London 1966, p. 61.

²⁵ Patrick Bruun, *The Disappearance of Sol from the Coins of Constantine* : *Arctos* 2(1958)15-37 from 320; after the victory over Licinius every reference to sun worship disappears: cf. J. Lafaurie, *Dies imperii Constantini Augusti* , Mélanges d'archéologie.. A. Piganiol II, Paris 1966, 802-803.

²⁶ M. Wallraff, *Constantine's Devotion to the Sun after 324*, in: *Studia Patristica* , vol.34, Leuven 2001, pp. 256-269.

²⁷ CIL VI,1778. Even at the beginning of the fifth century, Augustine preached against sun worship (*Sermo* 12,12; 50,8; *En. in psalmos* 24, *sermo* 2,3).

²⁸ Cfr. A. Di Bernardino, *La cristianizzazione* p. 122; P. Bruun, *The Roman Imperial Coinage* , vol. VII, *Constantine and Licinius* , London 1966, pp. 61-62.

²⁹ Cfr. A. Salzano, *Laudes Domini* , intr., testo, trad. e commento, Napoli 2001; versi 145 e 146.

³⁰ Cfr. W. Rordorf, *Sunday, The History of the Day of Rest and worship in the Earliest Centuries of the Christian Church*, Philadelphia 1968, pp. 154-173; Idem, *Sabato e domenica nella Chiesa antica*, Torino 1979, p. XIX and note 54. They criticized those that followed Sabbath rest, accusing them of a “judaizing” tendency.

³¹ This law is found three times in the Theodosian Codex, a sign of its importance: 2,8,18 under the rubric *De feriis*; 8,8,3; under the rubric *De executoribus*, where the visigothic *interpretatio* is also found; 11,7,13, (yet there is no reference here, as in the other two texts to the reception of the law in Rome) under the rubric *De exactionibus*.

³² CTh 8,8,1 ((368? 370? 373? APR. 21).

³³ The main purpose of the law is the organization of the *dies iuridici*, that is, of the days in which justice could be administered.

³⁴ That is, the category of the *feriarum dies*.

³⁵ In this law from 389 Theodosius and Valentinianus do not use the Christian expression of *dies dominica*, but the traditional expression: *dies solis, qui repetito in se calculo revolvuntur*.

³⁶ In the West, already in 400 [405] shows or performances were forbidden on the feasts of Christmas and Epiphany (CTh 2,8,24).

³⁷ CTh 2,8,21 *Idem AAA. Tatiano praefecto praetorio. Actus omnes seu publici seu privati diebus quindecim paschalibus sequestrentur. Dat. VI K. Iun. Constantinopoli Arcadio A. II et Rufino Cons.* (392 May. 27).

³⁸ Codex Iust. 3,12,9 of December 9; cfr. Theodore the Lector, *Hist. ecc* 1,14: PG 86,173.

³⁹ Parag. 118, in: J. Baviera, J. Furlani, edd., *Fontes iuris romani antejustiniani*, Firenze 1968, vol. II, p. 794.

⁴⁰ *Sermo* Lambot 25,4, Rev. Bén. 62(1952)97-100 (=PLS 2,830; Nuova Bib. Agost., 265F,4, vol. 33, p. 984).

⁴¹ In one case, speaking of the great feasts, only the Epiphany, Easter and Pentecost are named in order (PG 50,454). The Apostolic Constitutions, from the area of Antioch, give one of the first indications of the feast of the Ascension (5,20,3).

⁴² Augustine, for Carthage, *Enarr. In ps. 103*, *sermo* 1,13. Cfr. A.-M. La Bonnardière, *Les Enarrationes in psalmos prechées par saint Augustin à Carthage en décembre 409*: RechAug. 11(1976)52-90.

⁴³ RA Markus, *The end of ancient Christianity*, Cambridge 1990, pp. 107-129 (*Secular festivals in Christian times?*).

⁴⁴ Again Augustine sees the shows in tight connection with pagan worship: *De civitate Dei* I,31-34; II,8,13; IV,26.

⁴⁵ Cassiodorus, *Variae* 3,51,: CCL 96,133-136; Justinian, *Novella* . 105,1, del 536.

⁴⁶ Sermon 62 of Augustine, preached in Carthage perhaps in 399, exhorts Christians not only not to participate in the *convivia* that were celebrated in pagan temples for the *Genius* of Carthage, and also asks them to disobey the authorities that obliged them to participate (*Sermo* 62,6,9; 6,10; 7,11-12; 8,13, etc.).

⁴⁷ Council of Cartagine (401), can. 61: CCL 149, p. 197 (ed. C. Munier); cfr. Claude Lepelley, *Trois documents méconnus sur l'histoire sociale et religieuse de l'Afrique romaine tardive retrouvés parmi les spuria de Sulpice Sévère*: Antiquité Afriq. 25(1989)235-262.

⁴⁸ Often the Fathers and the legal texts use the term, *spectacula* , although, in reality that term could refer to various kinds of amusement (*theaters, shows, games, circus races, dance, pantomimes, etc.*), which brought *laetitia* to the people.

⁴⁹ Christina C. Schnusenberg, *The Relationship between the Church and the Theatre. Exemplified by Selected Writings of the Church Fathers and by Liturgical Text until Amalarius of Metz - 775-852* , Univ. Press of America, Lanham/New York/London 1988; M. Harl, *La dénonciation des festivités profanes dans le discours épiscopales et monastique en Orient chrétien, à la fin du IVe siècle* , in: Ead., *Le déchirement du sens ...*, Paris 1993,433-453 ; .

⁵⁰ Chrysostom writes that at the time of baptism “the priest has you say: - I renounce you, Satan, your pomps, your service and your works- “. The angels are invisible witnesses of the contract (II Catechesis 20: SC 50, p.50); “The pomps of Satan are theaters, race tracks, every sin, the observance of certain days, casting sorts and fortune telling” (PG 49,239). Cyril of Jerusalem: “The pomp of the Devil is the craze for the theatre, the horse races in the circus, the wild beast hunts, and all such vanity, from which the saints prays to God to be delivered in the words” (Cath. Myst. 1,6, *The Works of Cyril of Jerusalem* , Washington 1970, vol. 2, p. 156). Cfr. HMRiley, *Christian Initiation. A comparative study of the interpretation of the baptismal liturgy in the mysthagological writings of Cyril of Jerusalem, John Chrysostom, Theodore of Mopsuestia and Ambrose of Milan*, Washington 1974, passim; Jean Daniélou, *Bible and Liturgy*, London 1960, pp. 26-34.

⁵¹ *Solemus dicere quod ieiunia per istos dies festos paganorum ad hoc exercenda sunt, ut pro ipsis paganis rogemus Deum. Sed ita multorum infelices luxurias perhorrescimus, ut vos hotemur, fratres, pro quibusdam fratribus christianis orare nobiscum, ut ab ista nequitia se aliquando emendari et corrigi paiantur ...* (Sermo Dolbeau 22,26, in: *Augustin d'Hippone, Vingt-six sermons au peuple d'Afrique* , éd. Par F. Dolbeau, Paris 1996, p 578 (sermon delivered at Carthage Saturday 12 December, op. cit., p. 640).

⁵² Ambrose says: *alius circensibus ludis aut theatralibus sollicitatus voluptatibus, aut ceteris vanitatibus occupatus ecclesiam non frequentat; alium ruris exercitia delectant, eaque de causa ad eccelsiam rarus accessus est* (*Exp. In ps. 118,16,45* (CSEL 62,377). SC Mosna, *Storia della domenica dalle origini agli inizi del sec. V Problema delle origini e sviluppo. Culto e riposo. Aspetti pastorali e liturgici* , Roma 1969, 271; 301; 327s; G. Cuscito, *Giochi e spettacoli nel pensiero dei Padri della Chiesa* , in: *Spettacolo in Aquileia e nella Cisalpina Romana* , Udine 1994, pp. 107-128.

⁵³ Some scholars do not accept the date, 386, placing it rather in the years: 392-395.

⁵⁴ *Illud etiam praemonemus, ne quis in legem nostram, quam dudum tulimus, committat, nullum solis die populo spectaculum praebeat, nec divinam venerationem confecta sollemnitate confundat.*

⁵⁵ O. Seeck proposes 394 as the date, cfr. O. Seeck, *Regsten der Kaiser und Päpste für die Jahre 311 bis 476 n. Chr.* , Stuttgart 1919, p. 94.

⁵⁶ CTh 2,8,20 *Imppp. Valentinianus, Theodosius et Arcadius AAA. Proculo praefecto Urbi. Festis solis diebus circensium sunt inhienda certamina, quo christianae legis veneranda mysteria nullus spectaculorum concursus avertat, praeter clementiae nostrae natalicios dies. Dat. XV K. Mai. Constantinopoli Arcadio A. II et Rufino Conss. (392 apr. 17).*

⁵⁷ Alan Cameron, *Circus Factions. Blues and Greens at Rome and Byzantium* , Oxford 1976; John H. Humphrey, *Roman Circuses. Arenas for Charriot Racing* , London/ Berkeley 1986; Karl W. Weber, *Panem et circenses, la politica dei divertimenti di massa nell'antica Roma* , Milano 1986, ora in: *Antike Welt* 25(1994)1-180: with a large number of illustrations.

⁵⁸ For the tension and irrationality that the *ludi circenses* create : Cassiodorus, *Variae* 3,51,11-13,: CCL 96,135-136

⁵⁹ CTh 2,8,23 *Idem AA. (impp. Arcadius et Honorius) ad Aurelianum praefectum praetorio. Die dominico, cui nomen ex ipsa reverentia inditum est, nec ludi theatrales nec equorum certamina nec quicquam, quod ad molliendos animos repertum est, spectaculorum in civitate aliqua celebretur. Natalis vero imperatorum, etiamsi die dominico inciderit, celebretur. Dat. VI K. Sept. Constantinopoli Theodoro vc Cons. (399 Aug. 27).*

⁶⁰ BH Vandenberghe, *Saint Jean Chrysostome et les spectacles* : Zeit f. Rel. und Geistg. 7(1955)34-46, qui p. 42; O. Pasquato, *Gli spettacoli in S. Giovanni Crisostomo. Paganesimo e cristianesimo ad Antiochia e Costantinopoli nel IV secolo* , Roma 1976, p. 319. For the pastoral concerns about the times when a christian feast and a pagan celebration coincide, cfr. SC Mosna, *Storia della domenica dalle origini agli inizi del sec. V Problema delle origini e sviluppo. Culto e riposo. Aspetti pastorali e liturgici* , Roma 1969, 185ss; cfr. Rordorf, op.cit., pag. 203; 209.

⁶¹ CTh 2,8,25: *Impp. Honorius et Theodosius AA. Iovio praefecto praetorio. Post alia: dominica die, quam vulgo solis appellant, nullas edi penitus patimur voluptates, etsi fortuito in ea aut imperii nostri ortus redeuntibus in semet anni metis obfulserit aut natali debita sollemnia deferantur. Dat. Kal. April. Ravenna Honorio VIII et Theodosio III AA. Conss. (April 1° of 409).*

⁶² In Egypt and Jerusalem, only the feast of the Epiphany was celebrated as the day of birth of Christ.

⁶³ White robes were only worn in the week following Easter, not for the Easter season, ending at Pentecost.

⁶⁴ CTh 15,5,5 *Idem A. et Valentinianus Caes. Asclepiodoto praefecto praetorio. Dominico, qui septimanae totius primus est dies, et natali adque epifaniorum christi, paschae etiam et quinquagesimae diebus, quamdiu caelestis lumen lavacri imitantia novam sancti baptismatis lucem vestimenta testantur, quo tempore et commemoratio apostolicae passionis totius christianitatis magistrae a cunctis iure celebratur, omni theatrorum adque circensium voluptate per universas urbes earundem populis denegata totae christianorum ac fidelium mentes dei cultibus occupentur. Si qui etiam nunc vel iudaeae impietatis amentia vel stolidae paganitatis errore adque insaniam detinentur, aliud esse supplicationum noverint tempus, aliud voluptatum. Ac ne quis existimet in honorem numinis nostri veluti maiore quadam imperialis officii necessitate compelli et, nisi divina religione contempta spectaculis operam praestat, subeundam forsitan sibi nostrae serenitatis offensam, si minus circa nos devotionis ostenderit quam solebat, nemo ambigat, quod tunc maxime mansuetudini nostrae ab humano genere defertur, cum virtutibus dei omnipotentis ac meritis universi obsequium orbis impenditur. Dat. Kal. Feb. Constantinopoli Theodosio A. XI et Valentiniano Caes. I conss. (425 febr. 1).*

⁶⁵ *In quindecim autem paschalibus diebus compulsio et annonariae functionis et omnium publicorum privatorumque debitorum differatur exactio .*

⁶⁶ *Impp. Arcadius et Honorius AA. Heracliano correctori Paflagoniae. sollemnes paganorum superstitionis dies inter feriatos non haberi olim lege reminiscimur imperasse. Dat. V Non. Iul. Constantinopoli Olybrio et Probino conss . (3 di luglio del 395).*

⁶⁷ In the Justinian version, the prohibition of shows was reduced to the two weeks connected with Easter because the day of Pentecost, which fell on a Sunday, was already included.

⁶⁸ Baptism was administered especially at Easter, but in some places or circumstances, was also administered at Pentecost. In Antiochia and Constantinople, baptisms were not administered at Pentecost (cfr. John Chrysostom, *In acta Apot.* 1,6: PG 60,22)..

⁶⁹ Augustine says that after Easter they read the *Acts of the Apostles* : *actus apostolorum testes sunt, ille liber canonicus omni anno in ecclesia recitandus anniuersaria solemnitate post passionem domini nostis illum librum recitari (In Iohan. Evang. Tract. 6,18) .*

⁷⁰ Zacharias von Lienthal, *Jus graeco-romanum*, Leipzig 1857, 3, 469-470; *Librorum LX Basilicorum*, edd. C. Ferrini et I. Mercati, *Studi e Testi* 25, Roma 1914, p. 80.

⁷¹ Cfr. John Chrysostom, *In Genesim* 5: PG 53,54.

⁷² That is the case of the *Feriale Campanum* of 387, which includes the permission of the Christian emperors to celebrate pagan rites at Capua. For the text: CIL 10,3791; ILS 4918; A. Degraffi, *Fasti anni Numiani et Iuliani*, *Inscr. Italiae* XIII.2, Roma 1963, p. 46. Cfr. DE Trout, *Lex and Iussio: The Feriale Campanum and Christianity in the Theodosian Age*, in: *Law, Society, and Authority in Late Antiquity*, ed. by Ralph W. Mathisen, Oxford 2001, pp. 162-178.